

İZMİR İLAHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI
NO.

**DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
D.E.Ü. İLAHİYAT FAKÜLTESİ
TÜRKİYE DİYANET VAKFI
İşbirliğiyle Düzenlenen**

**İSLÂM
VE
ÇALIŞMA HAYATI
ULUSAL SEMPOZYUMU**

[25-27 Kasım – 2005]

İZMİR 2008

I.Oturum/İkinci Bildiri

HZ. PEYGAMBER'İN HADİSLERİNE GÖRE ÇALIŞMAK

Prof. Dr. Nevzat AŞIK

Bilindiği üzere bütün dünya değişiyor, şartlar değişiyor, imkânlar değişiyor, teknoloji değişiyor... Kanaatimizce genel olarak değişmeyen biri varsa, o da müslümanın kendisidir. Acaba Müslümanların müspet yönde değişmemesi neden kaynaklanıyor? Bunun sebebi İslâm Dîni ve onun tebliğcisi Hz. Peygamber midir? Yoksa müslümanın kendisi midir? Biz bu tebliğimizde çalışmak ve bunun karşıtı olan tembellik üzerinde duracağız ve bu hususta Hz. Peygamber'in tuturı ve tavrını tespitte çalışacağız. Dolayısıyla problemin kaynağının ne olduğunu araştıracağız.

Bazı sosyologlar dinlerin insanları tembelliğe ittiğini, geri bıraktığını, uyuşturduğunu iddia ederler. Bizim toplumumuzda da bu görüşlerin etkisinde kalan ve fırsat buldukça bu iddiaların, iki de bir gündeme getiren aydın (!) kişiler bulunabilmektedir. Bu iddialar, bugün yeryüzünde var olan bazı dinler için geçerli olabilir. Ama bunu İslâmiyet için söylemek mümkün değildir. İslâmiyet'in insanları tembelliğe, geriliğe itmediğini, bilakis onları daima çalışmaya ve ilerlemeye teşvik ettiğini söylerken, elbette bu konudaki prensip ve emirleri tespit edebilmek için onun iki kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in çeşitli konulardaki uygulama ve hadislerine bakmak gerekir.

Çalışmak, çalışıp kazanmak, yürümek, koşmak, uğraşmak, iş yapmak, iş görmek gibi anlamlara gelen "sa'y" kelimesi Kur'an-ı ker'im'de tam otuz yerde geçer. Bunlardan bir kısmı doğrudan çalışmak; insanın ancak kendi çalışmasının karşılığını göreceği¹, Allah'ın her kuluna kabiliyet ve çalışmasına göre bir takım nimet ve imkânlar vereceği, başkalarının ellerindekilere göz dikerek onların hasretini çekerek ömür geçirmek yerine, elleriyle kazandıklarının değerini bilmeleri², ahiret hayatı için çalışılırken dünyadan da nasibin unutulmaması gerektiği³, çalışmanın

¹ 53 Necd 39-40.

² 4 Nisâ 32.

³ 28 Kasas 77.

KUR'ÂN ve ÇALIŞMA HAYATI

daima İslâm Dini'nin istediği meşru yolda olmasının icap ettiği⁴ vurgulanmış, belirtilmiştir.⁵

Diğer konuşmacı arkadaşların sunacakları tebliğlerin başlıkları tamamen Kur'an'a göre çalışma konusunu içerdiği için biz, bu tebliğimizde "Hz. Peygamber'in Hadislerine Göre Çalışma" konusunu sunmaya çalışacağız.

Hz. Peygamber öncelikle her konuda olduğu gibi bu konuda da dolu dolu bir hayat sürmüştür. Daima çalışmış ve zamanını en iyi ve verimli şekilde planlamıştır. Onun (s.a.v.) peygamber olarak tebliğe görevlendirildiği gün eşi Hz. Hatice'ye "Ya Hatice! Bana şimdi kim inanır?" sözünün ifade ettiği hakikat ile peygamberliğinin sonunda okuduğu Veda Hutbesi'ni büyük bir coşku ve can kulağı ile dinleyen yüz binlerce sahabinin durumu göz önüne alınırsa bu husustaki gerçek kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Yine O'nun (s.a.v.) sıradan bir gününü nasıl geçirdiği ve değerlendirdiği incelenecek olursa sahip olduğu çalışma ruhunun ve azminin daha net anlaşılacağı kanaatindeyim. Bu da şöyle özetlenebilir:

1- Günlük ibadetlerine ayırdığı zaman: Beş vakit ve Teheccüd – gece namazı- ve diğer nafile ibadetleri...

2- Kendi şahsı için ayırdığı zaman: vücut temizliği, dişlerini sıkça misvaklaması, kılık kıyafetinin düzgün olmasına dikkat etmesi, maişeti için çalışması, istirahat etmesi...

a) Bu arada şunu kaydetmekte fayda olabilir. Hz. Peygamber'in ağız kokusu, diş temizliği ve estetik güzelliğe karşı titiz olduğunu görmekteyiz. Mesela, "Misvakla ağız ve dişlerinizi temizleyin. Çünkü misvak, ağız ve dişleri temizler ve Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaya vesile olur."⁶, "Cebrail her geldiğinde bana misvak kullanmamı o kadar çok emretti ki, nerede ise bana ve ümmetime farz olmasından korktum... Ben misvakı o kadar çok kullandım ki, dişlerimi köklerinden oynatacağından korkardım..."⁷ buyurur.

b) Sahabeden bir grup Resülullah'ı kapıda bekliyordu. Hz. Peygamber kapıdan çıkarken, evdeki su küpünü ayna yerine kullanarak saçını, sakalını düzeltmeye başladı. Kendisini gören Hz. Aişe " Sende i böyle yapıyorsun Ya Resülallah!" dedi. Bunun üzerine Sevgili Peygamberimiz, "Evet, bir kimse kardeşinin yanına çıkacağı zaman

⁴ 2 Bakara 114.

⁵ Ayrıca bkz. İsrâ, 18-19; Enbiya, 94; Dehr 22.

⁶ İbn Mace, **Sünen**, I, 106 nr. 289.

⁷ a.g.e., a.y.

İSLÂM ve ÇALIŞMA HAYATI

kendisine çeki düzen versin. Çünkü Allah güzeldir ve güzeli sever” buyurdu.⁸

3) Eşi ve çocukları ile ilgilenmeye ayırdığı zaman...

4) Yakınlarına ve komşularına ayırdığı zaman.

5) Sahabilerin, içinde yaşadığı toplum ve bunların ihtiyaçlarını gidermeye ve problemlerini çözmeye; gönderdiği ve kabul ettiği elçilere ayırdığı zaman.

Bunlar üzerinde teker teker ve uzun uzadıya durmak tebliğimizin hacmini aşacağından, ilgi duyan sayın dinleyicilerimize ilgili kaynaklara bakmalarını tavsiye etmekle yetineceğiz.⁹

Hz. Peygamber, birlikte yaşadığı, eğitim-öğretim ve gelişmeleri ile yakından ilgilendiği sahabilere: “İki günü birbirine eşit olan ziyandadır, aldanmıştır”¹⁰ buyururken O, her türlü başarı, gelişme ve ilerlemenin zamanı en iyi, en planlı bir şekilde kullanmanın gereğini ifade etmiştir.

Hangi işte olursa olsun zamanı iyi kullanmayanın başarı elde etmesi, hedefine ulaşması imkânsızdır. Elbette başarının elde edilmesinde birçok faktörler vardır. Ancak bunların en önemlisi zamandır. Zaman sürekli, bölünmez. Zaman kutsaldır. Hz. Peygamber: “*Zamana sövmeyiniz, çünkü Allah zamanın ta kendisidir*”¹¹ sözüyle buna işaret buyurmuştur.

Hem dünya hem de ahiretimizi kazandırması bakımından zaman çok değerlidir. Dünya işlerinin zamanlamasını iyi yapamayan, madde plânında çok şey kaybedecektir ki, bunların telâfisi mümkün değildir. Kur’ân-ı Kerîm’in ve Hz. Peygamber’in öngördüğü şekilde, kendisine emanet olarak verilen ömür sermayesini gerektiği gibi harcamayan insan ise, süreklilik bakımından bir yerde dünyanın devamı olan ahiret hayatını da kaybetmiş olacaktır ki, bu gerçekten büyük bir kayıptır, ebedi hüsrandır. Hatta bu hususta “vakit nakittir” ata sözü vaktin önemini belirtme konusunda yetersiz kalmaktadır. Çünkü vakit nakit kazandırır ama nakit vakit kazandırmaz. Ve dört şey geri gelmez: “*söylenen söz, atılan ok, geçen zaman, kaçırılan fırsat.*”

Bilhassa eğitim ve öğretimlerini sürdüren gençler, gerektiğinde bütün sıkıntılara, fedakârlıklara göğüs gererek zamanlarını çalışarak değerlendirme hususunda katiyen taviz vermemelidirler.

⁸ Tirmizi, **Nevadiru’l-usûl**, Beyrut 1992, IV, 13.

⁹ Efzalurrahman, **Siret Ansk.**, İstanbul 1996, III, 216-278.

¹⁰ ‘Aclûnî, **Keşfu’l-Hafâ**, II, 323.

¹¹ Müslim, **Sahih**, IV, 1764 nr. 2246; İbn Hanbel. **Müsned**, V, 299.

KUR'ÂN ve ÇALIŞMA HAYATI

Ve ileride verim elde etmek isteyen herkes şunu iyi bilmelidir: “sen bugün zamanını nerede ve nasıl kullanırsan, zaman da seni yarın orada ve aynı şekilde kullanacaktır.”

Bir İngiliz şairi olan Hamilton: “Saatler kanatlıdır ve zamanın sahibine uçarlar” der. Zamanın sahibi Allah'tır. Bütün organlar da olduğu gibi o da Allah katında bizim kendimizi nerede ve ne şekilde geçireceğimizi haber vererek, bu konuda şahadet edecektir. Yaşanan ve giden zamanı geri getirmek imkânsızdır. Öyleyse Resullullah'ın bu hadisini göz önünde bulundurarak, bize emanet olarak verilen zamanı en iyi ve dengeli şekilde kullanarak, en verimli çalışmalarla değerlendirerek, geçirmek ve en güzel haberlerle uğurlamak her müslümanın görevi olmalıdır. Bir hadis-i şerifte buyurulduğuna göre “Allah, ihlâs ve samimiyetle yapılan işlerin, çalışmaların ve iyilik yapılarak geçirilen zamanın ürünlerini, biriktirme ve üretme konusunda, bir seyisin pek narin ve nazik olan tayıları koruma ve büyütmede gösterdiği ihtimamı gösterecektir.”

Hız. Peygamber zamanı meşru kazançla geçirmeyi nafiye ibadet kabul etmiştir. Ama bu gerçeği sahâbe arasında yerleştirmesi kolay da olmamıştır.

Bir gün sahabîlerle oturmuş sohbet ediyorlardı. Bu sırada bir genç erkenden kalkmış biraz ileride elinde kazma kürek çalışıyordu. Ashabdan bazıları: “Ya Resûlallah! Ne olurdu şu genç burada sohbette bulunsada Allah yolunda mesai sarfetmiş olsa” dediler.

Resûlullah bunun üzerine şöyle buyurdu: “Böyle söylemeyin, eğer o genç insanlara el açmamak, onlardan müstağni olmak, çocuk çocuğunun nafakasını kazanmak için çalışıyorsa Allah yolundadır. Yaşlı ve zayıf düşmüş anne-babasına yardımcı olmak, onların ihtiyaçlarını gidermek için çalışıyorsa Allah yolundadır. Ancak o, din kardeşlerine karşı mal çoğaltmak ve övünmek için çalışıyorsa şeytan yolundadır.”¹²

Allah'ın bize yüklemiş olduğu her türlü dünya ve ahiret işinin, onun emri olduğu için yine onun rızasına uygun olarak yapılmasının daima nafiye birer ibadet olduğu bilinen bir husustur.

Yine bir hadis meali şöyledir:

“İnsanlara yüz suyu dökmek ve izzet-i nefsinin korumak için çalışan ve helâl rızık kazanan bir kimse kıyamet gününde yüzü ayın on dördü, yani dolun ay gibi gelecektir. Ama başkalarına karşı övünmek,

¹² Bkz. Beyhakî, sünen, VII, 479, Taberânî, Kebîr, XIX, 129; Sagîr, I, 60

İSLÂM ve ÇALIŞMA HAYATI

gösteriş yapmak için çalışan ve dünya malı elde eden ise gazab-ı ilâhiye uğramış olarak Allah'a kavuşacaktır.”¹³

Bu ve önceki hadislerin vermek istediği mesaj, daimce çalışmak ve kazanmak. Ama samimiyetle, ihlâsla...

Hz. Peygamber her fırsatta çalışma ve kazanmayı teşvik etmiştir:

“Helâlinden kazanan kimse Allah'ın sevgili kuludur.”

*“Kim helal kazanç için çalışmaktan yorgun olarak gecelerse, Allah'ın bağışlamasına nail olarak gecelemiş olur.”*¹⁴

*“Sabah uykusu rızka manidir.”*¹⁵

*“Korkak ve çekingen tacir mahrum, cesur tacir ise merzuktur.”*¹⁶

*“Doğru ve kendine güvenilir tüccar, yarın kıyamet günü Peygamberler, siddikler ve şehitlerle haşrolunacaktır.”*¹⁷

*“Helâl kazanç temin etmek için çalışmak cihattır.”*¹⁸

*“Kazancın en temiz ve güzeli kişinin kendi eliyle elde ettiği kazanç, iş ve hileden, hainlikten uzak meşru alış-veriştir.”*¹⁹

Hz. Peygamber, ticareti sadece tavsiye ve emretmekle kalmamış, bizzat tacir olarak da çalışmıştır:

Daha dokuz yaşında iken O, amcası Ebu Talip tarafından Suriye'ye giden bir ticaret kervanı ile Şam'a gitti. Biraz daha büyüyünce Mekke'de kendi adına küçük çapta ticaret yapmaya başladı. Kaynaklarda O'nun o dönemde mahalli pazarlara gittiği, alış-veriş yaptığı, ayrıca çeşitli yörelerden gelen tacirlerle güzel güzel, tatlı tatlı sohbet ettiği, onlar ve geldikleri yerlerle ilgili bilgi aldığı kaydedilir. Daha sonra Hz. Hatice de, güvendiği ve kâr getireceğine inandığı Muhammed'e bazen ücret, bazen de kârdan pay vererek onu, bir çok defalar kuzeydeki ve güneydeki değişik pazarlara, ticari seferlere gönderdi.²⁰

¹³ İbn Ebî Şeybe, Musannef, VII, 16; Mişkat, nr. 5207; Kenzü'l-'Ummal nr. 9245; Hilyetü'l-Evliyâ, III, 110; VIII, 215.

¹⁴ Mevsû'atu Etrafî'l-hadisî'n-nebevi, VIII, 161.

¹⁵ İbn Hanbel, Müsned, I, 73.

¹⁶ Suyûfî, Cem'u'l-Cevâmi', nr. 10344; Kenzü'l-'Ummâl, nr. 9293- 'Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, I, 349.

¹⁷ Tirmizî, Sünen, nr. 1209; Dârimî, Sünen, II, 247; Darekutnî, Sünen, III, 7; Beğavî, Şerhu's-Sünen, III, 7; Miskât, nr. 2796, 2797.

¹⁸ Kudâî, Müsnedü's-Şihâb, I, 83 nr. 56.

¹⁹ İbn Ebî Şeybe, Musannef, XIV, 196; İbn Hanbel, Müsned, VI, 31, 42, 127, 193, 220.

²⁰ Mevdudî, Tefhîmu'l-Kur'an, VI, 475-476.

KUR'ÂN ve ÇALIŞMA HAYATI

Resulullah'ın ticari hayatı ve seyahatleri evlendikten sonra da devam etti. Bu hususta ilgili kaynaklarda geniş bilgiler vardır.²¹

*"Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışınız."*²²

Gerçi Hz Peygamber tarafından söylenildiği iddia edilen bu söz, O'nun (s.a.v.) tarafından söylenmemiştir. O'na ait değildir. Abdullah İbn Ömer tarafından söylenmiştir. Merfû değil, mevkûf hadistir. Ama Resulullah'ın hayatı boyunca uyguladığı sünnetin ruhuna aykırı değildir.

*"Dünya işlerinizi ıslah edip yoluna koyunuz, ahiretinizi de ihmal etmeyip onun için çalışınız."*²³

Hz. Peygamber bu hadisleri ile de dünya-ahiret dengesinin kurulmasını temine çalışmaktadır.

Resûlullah, durmadan çalışmaya, kazanmaya, ilerlemeye teşvik etmekle kalmamış, bilakis "helal kazanç elde etmek için çalışmak her müslümana farzdır"²⁴ buyurarak kendisine inananları ve bağlananları daima çalışmakla yükümlü kılmış ve çalışmayı ibadet kabul etmiştir.

Hayatta öyle kimseler görülüyor ki, bunlar meslek edindikleri işlerden ziyade, edinmedikleri konularla ilgilenmekte ve bu hususta ilerlemektedirler. Böylece branş veya meslek seçiminde yapılan geçmiş hataların cezasını ömürleri boyunca çekmektedirler. Onun için ilk ve taze yetenekler üzerinde inceden inceye tetkikler yapmadan ve bu hususta uzmanların görüşlerini almadan meslek belirlemesine gidilmemelidir. Hz. Peygamber tarafından buyurulan:

*"Kim herhangi meşru bir şeyde rızıklandıysa ona yapışsın, mesleğini sevsin ve bu konuda ilerlesin"*²⁵ hadisi titizlikle kabiliyete göre seçilmiş meslekte sebata işaret etmektedir.

Bu vesile ile Allah Resûlü'nün hadis literatüründe yer alan şu sözlerine de işaret edelim:

*"Ekiniz, biçiniz, ziraatla meşgul olunuz. Çünkü ziraat bereketli ve güzel bir meşgaledir."*²⁶

*"Elinizde bir ağaç fidanı varsa, kıyamet kopmaya başlasa bile, eğer onu dikecek kadar vaktiniz varsa, mutlaka dikin."*²⁷

²¹ Efzalurrahman, a.g.e., II, 271-277.

²² Elbânî, el-Ehâdisü'd-Da'ife, II, 226.

²³ İbn Mâce, nr 2142; Beyhakî, Sünen, V, 264; Müstedrek, II, 3.

²⁴ Kudâî, a.g.e., I, 104 nr. 84; Mecme'u'z-Zevâid, X, 291.

²⁵ Kenzû'l-Ummâl nr. 9286.

²⁶ Kenzû'l-Ummâl nr. 9348.

²⁷ Buhari, el-Edebu'l-müfred, Kahire 1379, s. 168.

İSLÂM ve ÇALIŞMA HAYATI

“Kim bir ağaç dikerse, bu ağaçtan insanlar ve Allah'ın yarattığı diğer canlılar faydalandığı sürece, bu ağaç, sahibi için sadaka-i cariye'dir.”²⁸

“Kim de yolcu ve hayvanların gölgelendiği bir ağacı keserse, Allah onu baş aşağı cehenneme atacaktır.”²⁹

Şu son iki hadis ve benzerleri ağaç yetiştirmek için çalışmanın, ağaç diken, onları titizlikle koruyanların ne büyük sevap kazanacaklarını, gereksiz yere kesenlerin ise, ne büyük bir ceza göreceklarını açıkça ortaya koyuyor. Ya ormanlarımızı acımasızca, cahilce tahrip ederek hem bu devamlı ecirlere engel olanlara, hem ülkenin tabii servetine, doğal ve sağlıklı varlığına suikastta bulunanlara ne diyelim!

Onlar bilerek veya bilmeyerek vatana düşmanlık ve Allah ile sevgili peygamberine isyan eden insanlardır. Ağaç, yeşillik sevgisini gönüllerde bir insan gibi yerleştirmek en kutsal görevlerimizden olmalıdır ve bu elbette büyük bir ibadettir.

Hz. Peygamber, ekoloji konusunda sadece emir ve tavsiyelerde bulunmakla kalmamış, bu konuda da insanın tabii yakın ve uzak çevresiyle, bu çevrenin temiz ve sağlıklı tutulması, korunmasıyla ilgili olarak, boş arazileri ormanlaştırma, sit alanları belirleme, ekolojik şehircilik ile ilgili uygulamalarda bulunma, ağaç, bitki, hayvan ve kuşların korunması ile ilgili çalışmalarda bil fiil öncülük etmiş, örnek olmuştur.³⁰

Resûlullah'ın en başta gelen görevlerinden birisi de mü'minleri tembellik denilen hastalıktan kurtarmaya çalışmak olmuştur.

Tembellik, fertler için olduğu kadar toplum ve millet için de büyük bir hastalıktır. Allah korusun bir kimse tembelliğin kaskacına bir yakalanırsa, onun tarafından bir morfinlenirse, bu kimsenin kendisini kurtarması için büyük bir çaba ve irade gücüne ihtiyacı olacaktır. Çünkü “tembellik baldan daha tatlıdır” denmiştir.

İnsan için tembellik, sürekli olarak yanından ayrılmayan düşmanıdır. Kaynağı nefistir.

Nefsin, sadece tembellik değil, insan için her konuda hazırladığı tuzaklarına düşmemek için, onunla sürekli olarak mücadele etmek şarttır.

²⁸ Buhâri, Sahîh, Edeb 27; Hars I; Müslim, Sahih, Mûsâkat 2, Zer' 7; Tirmizî, Sünen. Ahkâm 40; Dârimî, Sünen, Büyû' 67; İbn Hanbel, Mûsned, III, 147, 192, 229, 243; krş. S. Ateş, Tefsir, I, 465-466.

²⁹ Ebu Davud, Sünen, V, 404 nr. 5239.

³⁰ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Bayraktar, İslam ve Ekoloji, Ankara 1992, s. 49-61.

KUR'ÂN ve ÇALIŞMA HAYATI

Onu azmin, imanın ve iradenin kıskacında tutmalıdır. “Nefisle mücadele ederek, ona yenilmemek en büyük cihat”³¹ olarak kabul edilmiştir.

Tembellik, önce insanın çalışma ruhunu öldürür, azmini kırar. Onu ümitsizliğe iter. Esas felâket ömür sermayesinin yitirilmesi, çalışma saatlerinin heder edilmesidir. Bütün tembellerin yol açtığı zaman israfının, kaybettikleri iş saatlerinin kendilerine, ailelerine ve ülkeye neye mal olduğunu hesap etmek herhalde zor olmayacaktır.

Çalışan ve kazanan ise mutludur, huzurludur, vicdanen rahattır. Allah'ın kendisine lutfettiği sağlık, zaman, akıl, düşünce ve bilgiyi yerli yerinde kullanarak bunlardan faydalanmasını bildiği için, Yaradan'a karşı şükürünü ifade etmiştir.

Tembel, güçsüzdür, moralsizdir, tatminsizdir ve yoksuldur. Resûlullah bu miskin ruha ve bu ruhun sahibine karşıdır. O'nun yoksullara yakın olması, onlara yardımı her vesile ile teşvik etmesi, onları himaye etmesi, korumaya çalışmasındandır; yoksa fakirliği teşvik etmesinden değildir.

Nice insan çalışmak istediği halde iş bulamayabiliyor. Yaşlılık, hastalık, sakatlık ve bunlara benzer sebeplerle çalışamayabilir. Bunların zekâtla, sadaka ve yardımlarla kollanması gerekir. Ancak halkın, başkalarının sırtından asalak olarak geçinmeye çalışanlara, tembellelere yardım etmesi, dengeyi bozmak, suçlarına ortak olmak demektir.

Resûlullah tarafından söylendiği iddia edilen ve bazı eserlerde yer alan “el-fakru fahrî: Fakirlik benim övünç kaynağımdır veya ben fakirlikle övünürüm.”³² sözüne hadis ana kaynaklarında rastlamak veya onu Hz. Peygamber'e ulaştıracak senedi tespit etmek mümkün değildir. Bu sözü delil olarak fakirliği övmek, bunun efendimizin yolu olduğunu sanmak kesinlikle yanlıştır. Bu, dinin ve sünnetin ruhuna aykırıdır.

Hz. Peygamber, fakirliği övmek bir tarafa bizzat yermiş,³³ çalışarak, helalinden kazanmak şartıyla varlıklı olmayı teşvik etmiştir:

*“Veren el, alan elden üstündür.”*³⁴

Sahabeden Sa'd b. Afrâ'ya “Varislerini zengin olarak bırakman, onları fakir bırakmandan daha hayırlıdır.”³⁵ buyurmuş; malının tamamını

³¹ Tirmizî, Sünen, Fedâilü'l-Cihâd, 2; İbn Hanbel, Müsned, VI, 20, 22.

³² 'Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II, 87.

³³ “Kade'l-fakru en yeküne kufren= yoksulluk insanı hemen hemen küfre götürebilir.” Et-Tebrizi, Mişkâtu'l-Mesabîh, II, 624 nr. 5050; Fakr'ın tasavvufi anlamı için bkz. Mahir İz, Tasavvuf, İstanbul 1969, s. 96-99.

³⁴ Tecrid Terc., V, 178.

³⁵ Tecrid Terc., VIII, 212.

İSLÂM ve ÇALIŞMA HAYATI

tasadduk etmek isteyen Ka'b b. Malik'e, "Malının bir kısmını kendine alı koyman senin için daha hayırlıdır."³⁶ ikazında bulunmuş; hakkı olan ücreti almak istemeyen Amr b. As'a: "Helal mal, bir insan için ne güzel bir kazançtır" demiştir.³⁷

Bütün insanlar Allah'a göre fakirdir, "el-fukara ilallah"dır. O'na muhtaçtır.³⁸ Ama yoksulluğu prensip haline getirerek mecbur kalmadıkça başkalarına muhtaç olmamalıdır, olmamaya çalışmalıdırlar.

Hz. Peygamber: "Seyahat edin, ticaret yapın, hem sağlıklı hem de zengin olursunuz, maddi kazanç elde edersiniz"³⁹ buyurmuştur.

Yine Ahmed İbn Hanbel'in Müsned'indeki bir hadisten öğrendiğimize göre de "Allah Resûlü'nün arkadaşları kara, deniz demeden seyahat ediyorlar, ticaret yapıyorlar, bağ ve bahçelerde çalışıyorlardı."

İslâm'ın ilk dönemlerinde de Müslümanlar, inançları, çalışmaları ve azimleri sayesinde Roma'nın 800 senede yaptığını 80 senede yapmışlardır.

Hz. Ömer, "sakın ola ki sizden hiçbiriniz Allah'ım bana rızık, yiyecek bir şeyler gönder diye dua ederek rızık temini için çalışmaktan geri durmasın. Siz pekâlâ bilirsiniz ki gökten ne altın yağar ne de gümüş."

"Ailemin, çoluk çocuğumun rızkını temin etmek için alış veriş yaparken ölümün bana geldiği yer, en sevdiğim mahaldir" sözü yine büyük halife, adâleti, hakkaniyeti ile dünyaya ün salmış olan Hz. Ömer'e aittir.

"Cuma günü iş yapılmaz" şeklindeki yanlış inanç yıllarca halkımız üzerinde menfi tesir yapmıştır. Halbuki bu konudaki ayet-i kerime gayet açıktır:

"Ey inananlar! Cuma günü namaz için ezan okunduğu zaman Allah'ı anmaya koşun, alış veriş bırakın. Bilesiniz bu sizin için daha hayırlıdır. Namaz bitince yeryüzüne dağılın, (çalışarak) Allah'ın lutfundan rızık isteyin."⁴⁰

Hz. Peygamber kendisine bir şeyler istemek için gelen bir sahâbiye:

³⁶ Tecrid Terc., V, 181.

³⁷ İbn Hanbel, Müsned, IV, 197.

³⁸ 35 Fatır 15; 47 Muhammed 38.

³⁹ Kudaî, Müsnedü's-Şihâb, I, 364 nr. 403.

⁴⁰ 62 Cum'a 9-10.

KUR'ÂN ve ÇALIŞMA HAYATI

“Çarşıda-pazarda hamallık yaparak, çalışarak bir şeyler kazanmasının dilencilik yapmasından çok daha iyi olduğunu” söylemiştir.⁴¹

Yine “Eğer sizler dilencilikteki günahın mahiyetini bilmiş olsaydınız, hiçbiriniz diğerine bir şey istemek için gitmezdi, yürüyemezdi”⁴², “Mecbur kalmadıkça insanlardan dilenen kimse, kıyamet günü yüzünde hiçbir et parçası kalmamış olarak gelecektir.”⁴³ buyurmuşlardır.

Görüldüğü üzere Resûlullah bu hadisleri ile Müslümanların daimce çalışarak, ellerinin emeklerini yemeleri gerektiğini ifade buyurmuş, tembelliği ve dilenciliği kötölemiştir.

İslâm Dini kadar insanlara benliğini, izzet-i nefsi ve şerefini koruma yollarını öğreten hiçbir din, hiçbir sosyal kurum yoktur. İslâm'a göre bir milletin bağımsızlığı, toplumun şeref ve namusu ne kadar kutsal ise, bir insan da o derece saygı ve şerefe lâyık yüce, onurlu bir varlıktır. Herkes bu ilâhi emaneti korumakla görevlidir. Bunun içindir ki, bütün insanlara, bütün fazilet yolları gösterilmiştir.

Her kötülük insanın benliğinden, şerefinden bir parçasını giderir... Fakat yine de diğer faziletlerini, değerlerini koruyabilir. Meselâ bir sarhoşun sarhoşluğu dışında yine de şerefli ve sevimli bir varlığı vardır. Fakat insanın dîni haram ve yasaklar arasında bütün şerefini, izzet-i nefsi silip süpüren yegâne bir haram varsa o da gereksiz ve ihtiyaçsız olduğu halde dilencilik zilletine düşmesidir. El açmak, boyun eğmek, bir insan için üstünde taşıdığı şeref ve itibarın zevalini ilan etmekten başka bir şey değildir.

Bunun için yoksullara, acizlere yardımı şiddetle tavsiye ve emreden dinimiz aynı zamanda ihtiyacı olmaksızın istemeyi ve dilenmeyi de kesinlikle yasak etmiştir.

Dilenmek gibi çirkin bir harekettten ümmetini korumaya ve bundan uzaklaştırmaya çalışan Resûlullah onları daimce çalışmaya teşvik etmiş ve tembellik denilen yüz karasından kurtarma çabası içinde bulunmuş ve şöyle buyurmuştur...

“Allah Teâlâ'ya yemin ederim ki, sizden birinizin, organını alıp, arkasında dağdan odun yüklenerek getirmesi ve onu satıp geçinmesi, bir zengine gelerek sadaka istemesinden çok daha hayırlıdır. Kim bilir o da

⁴¹ Buhârî, Sahih, Zekât 50; Müslim, Sahih, Zekât 35 nr. 106; mâlik b. Enes, muvatta', II, 998-999.

⁴² Nesâî, Sünen, V, 95-96 nr. 2586.

⁴³ et-Terğîb ve't-Terhîb, I, 573

İSLÂM ve ÇALIŞMA HAYATI

eğer verirse minneti altına girersin, vermezse zillet ve mahrumiyet içinde kalırsın"⁴⁴

Görüldüğü üzere Resûlullah, insanlara, Müslümanlara, çalışmanın, tembelliğin kendilerini maruz bırakacağı bu onur kırıcı durumdan kurtulmanın yollarını göstermiştir.

O'nun (s.a.v.) tarafından konu ile ilgili olarak dikkatlerimize sunulan bir diğer îkâzı da şöyledir:

"Benim hakkınızda korktuğum şu dört şeyden siz de sakının:

- 1- Şişmanlık,
- 2- Çok uyumak,
- 3- Tembellik,
- 4- İman zayıflığı."⁴⁵

Dikkat edilirse, bu rahatsızlıkların her biri peşinden gelenin sebebi durumdadır.

Tebliğimizi, Sevgili Peygamberimiz'in şu duası ile bitirelim:

*"Allah'ım, fakirlikten, azlıktan, zelil ve hakir olmaktan, zulmetmekten ve zulme uğramaktan sana sığınırım."*⁴⁶

Saygılarımla...

⁴⁴ Tecrîd Terc. VI, 95.

⁴⁵ Suyûfî, Cem'u'l-Cevâmi', 832.

⁴⁶ Nesâî, Sünen, nr. 5460, 5462; İbn Hanbel, Müsned, II, 305, 325, 254; Beyhâkî, Sünen, VII, 12; Mişkât, nr. 2467.